

GIÁO DỤC CÔNG DÂN TOÀN CẦU

NGUYỄN TIẾN HÙNG

Viện Khoa học Giáo dục Việt Nam
Email: hunga60@gmail.com

Tóm tắt: Bài viết đề cập đến vấn đề giáo dục công dân toàn cầu và một số cách tiếp cận chính để phát triển giáo dục công dân toàn cầu. Theo tác giả bài viết, mục đích của giáo dục công dân toàn cầu nhằm xây dựng ý thức phụ thuộc lẫn nhau trong một cộng đồng toàn cầu. Thực tế cho thấy, giáo dục công dân toàn cầu đã, đang và sẽ trở thành xu thế bắt buộc trên thế giới. Giáo dục công dân toàn cầu đóng vai trò quan trọng trong việc trang bị cho người học các năng lực đương đầu với thế giới năng động và phụ thuộc lẫn nhau của thế kỉ XXI.

Từ khóa: Giáo dục; công dân toàn cầu; giáo dục công dân toàn cầu.

(Nhận bài ngày 30/5/2016; Nhận kết quả phản biện và chỉnh sửa ngày 19/7/2016; Duyệt đăng ngày 27/7/2016).

1. Đặt vấn đề

Ngày nay, người học tốt nghiệp trong một thế giới có mối liên hệ chặt chẽ và ràng buộc với nhau hơn bao giờ hết. Công dân trong thế kỉ XXI phải chịu trách nhiệm và đáp ứng với vô số các vấn đề phức tạp liên quan tới toàn cầu và địa phương như an toàn sức khỏe, môi trường, hòa bình, kinh tế, chính trị... Vì vậy, giáo dục (GD) công dân toàn cầu (CDTC) đã, đang và sẽ trở thành xu thế bắt buộc trên thế giới và việc dịch chuyển sang bối cảnh toàn cầu đòi hỏi người học cần được phát triển/trang bị kiến thức, kĩ năng, thái độ và cam kết với các đặc tính của CDTC, thông qua quá trình GD tại nhà trường cũng như học tập suốt đời. Dưới đây, chúng tôi phân tích đặc trưng và một số cách tiếp cận GD CDTC.

2. Công dân toàn cầu và giáo dục công dân toàn cầu

a) Thực tế, CDTC là khái niệm còn gây tranh cãi và đang tồn tại nhiều cách giải thích khác nhau về ý nghĩa của CDTC. Một số coi CDTC là "công dân vượt qua biên giới" hay "công dân đa quốc gia"; một số khác hiểu CDTC là "công dân của hành tinh" để nhấn mạnh trách nhiệm của cộng đồng toàn cầu trong việc bảo vệ hành tinh hiện nay của chúng ta đang sống... Hơn nữa, CDTC còn gắn kết với mối quan hệ và liên kết về kinh tế, văn hóa, xã hội giữa các quốc gia, thông qua trao đổi thương mại, di dân, giao tiếp... ngày càng tăng. Mặt khác, mọi người dân sống trong thế kỉ XXI đều nhận thức được rằng chỉ có an toàn toàn cầu thì mới có quốc gia và địa phương an toàn.

Mặc dù còn có sự khác biệt trên nhưng vẫn có sự thống nhất chung là CDTC liên quan đến cách mà mỗi quốc gia, địa phương phụ thuộc vào cộng đồng rộng hơn, tức là cần phải kết nối địa phương với quốc gia và quốc gia với toàn cầu để trở thành một cộng đồng quốc tế toàn cầu. Nó còn là cách để hiểu/nhận thức, hành động và quan hệ giữa bản thân với người khác và với môi trường, mọi nơi, mọi lúc dựa trên các giá trị phổ biến về tôn trọng sự đa dạng. Trong bối cảnh như vậy, cuộc sống cá nhân của từng người dân chịu ảnh hưởng bởi các quyết định hàng ngày liên quan giữa toàn cầu, quốc gia, địa phương và ngược lại [1]. Như vậy, CDTC cần chứng tỏ một số hoặc các đặc tính sau [2]:

- Chấp nhận viễn cảnh toàn cầu đa dạng và phức tạp; Nhận thức rõ không một xã hội hay văn hóa nào cao hơn cái khác; Tôn trọng người khác bất chấp chủng tộc, giới tính, lứa tuổi, tôn giáo hay quan điểm chính trị.

- Tư duy toàn cầu và hành động vì địa phương; Cố gắng giải quyết các xung đột một cách hòa bình; Có trách nhiệm khi giải quyết các thách thức toàn cầu bằng mọi giá khi có thể; Loại trừ bất bình đẳng và bất công trong mọi hành động.

- Giữ gìn thế giới tự nhiên và tôn trọng cách sống của tất cả sự vật; Trải nghiệm và ủng hộ các cách sống, tiêu dùng và sản xuất bền vững...

b) GD CDTC nhấn mạnh đến các chức năng quan trọng của GD liên quan đến việc hình thành công dân đáp ứng được các đặc trưng của toàn cầu hóa. GD CDTC tập trung vào phát triển kiến thức, kĩ năng và giá trị cần trang bị cho người học để có thể tham dự thành công như một CDTC và đóng góp cho sự phát triển liên quan đến địa phương, quốc gia và toàn cầu. GD CDTC còn liên quan trực tiếp đến chức năng công dân, xã hội và chính trị của GD và GD cần làm gì để chuẩn bị cho thế hệ trẻ có thể đương đầu thành công với các thách thức ngày càng tăng của toàn cầu hóa.

GD CDTC là mô hình cấu trúc làm thế nào để phát triển kiến thức, các kĩ năng, giá trị và thái độ của người học cần có để bảo đảm xây dựng được một thế giới công bằng, hòa bình, khoan dung, an toàn và bền vững hơn, thông qua việc trang bị kiến thức và các kĩ năng nhận thức nhằm xây dựng các giá trị, kĩ năng mềm và thái độ cho người dân để tạo điều kiện thuận lợi cho hợp tác quốc tế và thay đổi xã hội một cách bền vững.

Như vậy, có thể hiểu mục tiêu của GD CDTC nhằm chuẩn bị cho người học trở thành CDTC với các đặc tính trên để nuôi dưỡng, phát triển một thế giới công bằng, hòa bình và bền vững. Các mục đích cụ thể của GD CDTC nhằm xây dựng ý thức phụ thuộc lẫn nhau trong một cộng đồng toàn cầu hướng tới sự nhất quán và trách nhiệm chung toàn cầu.

Thực tế, GD CDTC đóng vai trò quan trọng trong việc trang bị cho người học các năng lực đương đầu với

thế giới năng động và phụ thuộc lẫn nhau của thế kỉ XXI, bao gồm:

- Thái độ hướng tới cái chung toàn cầu cho dù có sự khác nhau về văn hóa, tôn giáo, dân tộc...

- Kiến thức về các vấn đề và giá trị toàn cầu như: công bằng, tự trọng và tôn trọng lẫn nhau.

- Các kĩ năng nhận thức để tư duy phê phán, hệ thống và sáng tạo, bao gồm cách tiếp cận đa dạng để nhận ra nhiều kích cỡ, viễn cảnh và góc cạnh khác nhau của vấn đề; các kĩ năng mềm, bao gồm: kĩ năng xã hội để thấu cảm và giải quyết xung đột, kĩ năng giao tiếp để thiết lập mạng lưới và tương tác với các cá nhân có hoàn cảnh, xuất thân, văn hóa, tôn giáo, dân tộc khác nhau...

- Năng lực hành vi để hợp tác và có trách nhiệm tìm ra các giải pháp toàn cầu khắc phục các thách thức và phấn đấu vì tập thể chung tốt đẹp.

3. Cách tiếp cận giáo dục công dân toàn cầu

Sứ mạng của GD ngày nay là trang bị cho người dân từ khi sinh ra, trưởng thành đến khi về già các kiến thức, kĩ năng, thái độ và hành vi cần có để có thể sống thành công trong thế giới toàn cầu. Thực tế, viễn cảnh của GD hay học tập suốt đời đóng vai trò quan trọng và là nền tảng cho tất cả các hình thức/kiểu/phương thức GD CDTC. Vì vậy, GD CDTC cần được thực hiện trong viễn cảnh GD/học tập suốt đời và nó không chỉ dành cho trẻ em và lớp trẻ mà còn cho cả người trưởng thành.

Thật vậy, dựa vào hệ thống GD suốt đời thì GD CDTC có thể thực hiện được theo tất cả phương thức ở mọi nơi, thông qua các cách tiếp cận chính thống và không chính thống, dựa vào các chương trình GD và hoạt động GD theo các luồng GD quy định chính thức hoặc không quy định. Dưới đây là một số cách tiếp cận đang được sử dụng trong phát triển GD CDTC trong các bối cảnh khác nhau trên thế giới:

a) Cách tiếp cận dựa vào chương trình GD

Về lí thuyết, có thể thiết kế và thực hiện một chương trình GD CDTC riêng rẽ, tuy nhiên phạm vi của GD CDTC thường rộng hơn với một chương trình môn học riêng lẻ nên GD CDTC cần trở thành phần của nét đặc biệt của môi trường GD, ảnh hưởng đến các quyết định quản lí, thực tiễn của nhà giáo và các quan hệ giữa cơ sở GD và cộng đồng.

Vì vậy, trong thực tiễn, một số quốc gia đã sử dụng cách tiếp cận tích hợp nội dung của GD CDTC thông qua tất cả các lĩnh vực học tập và chương trình GD hiện hành. Phổ biến hơn, GD CDTC được thực hiện như một phần kết hợp vào một môn học hiện tại, như: GD công dân, nghiên cứu xã hội, nghiên cứu môi trường..., theo các chủ đề riêng, như "Các vấn đề toàn cầu, CDTC và bền vững" tại một số tỉnh của Canada... [3].

Nội dung GD CDTC và các năng lực của CDTC còn được tích hợp vào một chương trình môn học hiện tại như GD công dân, nghiên cứu môi trường, địa lí hay văn hóa. Chương trình GD quốc gia của Hàn Quốc nhấn mạnh tầm quan trọng của việc GD công dân trẻ có trách nhiệm tham dự và giao tiếp với thế giới theo tinh thần chia sẻ và thương yêu lẫn nhau. Các môn học liên quan như GD quốc tế, GD phát triển bền vững, GD quyền con người, GD đa văn hóa, GD dân chủ... thường được dạy như môn học tự chọn. Các chủ đề và vấn đề GD CDTC,

như: bền vững, hòa bình, quyền con người, trách nhiệm, quan hệ toàn cầu, tôn trọng đa văn hóa... được quy định trong sách giáo khoa [4].

Thực tế, việc tích hợp đặc biệt thuận lợi khi các chuẩn năng lực của GD CDTC phù hợp với yêu cầu của các môn học được tích hợp. Tuy nhiên, thách thức khi thực hiện cách tiếp cận trên thường là: khối lượng công việc của nhà giáo tăng lên, hạn chế tài liệu hướng dẫn về phương pháp sư phạm cũng như cách kiểm tra đánh giá... để GD phát triển các năng lực của CDTC.

b) Thiết lập diễn đàn trực tuyến

Một số quốc gia sử dụng công nghệ thông tin và truyền thông để thiết lập diễn đàn trực tuyến/ảo nhằm mở rộng môi trường học tập, kết nối lớp học với cộng đồng và có thể tiếp cận được với số đông dân số, ở vùng sâu, vùng xa. Diễn đàn học tập từ xa/trực tuyến có thể giúp các nhà GD phát triển năng lực cho người học cũng như tự nâng cao trình độ GD CDTC của mình. Diễn đàn học tập trực tuyến tạo cơ hội cho các nhà GD CDTC có thể:

Cung cấp các cơ hội để các nhà GD CDTC có thể hợp tác trực tuyến với các cộng đồng học tập và trải nghiệm cách tiếp cận sư phạm thay đổi, sáng tạo, linh hoạt...

Khắc phục các khó khăn về tài chính qua việc tham dự các khóa học phát triển nghề nghiệp trực tuyến, phù hợp với trình độ, thời gian của các nhà GD CDTC.

Mở rộng nguồn tài liệu giảng dạy cho nhà giáo thông qua chia sẻ trực tuyến về các kế hoạch bài giảng, tổ chức dạy học, kiểm tra đánh giá...

- Diễn đạt trực tuyến tạo ra giá trị gia tăng/bổ sung để duy trì triết lí GD "tương lai thân thiện" trong hệ thống và cơ sở GD.

Cuối cùng, việc sử dụng công nghệ di động cũng đem lại hiệu quả cao. Hiện nay, có khoảng 06 tỉ điện thoại đang được sử dụng trên thế giới và ngày càng tăng nhanh. Đây cũng chính là tiềm năng lớn để cải tiến và tạo điều kiện thuận lợi cho việc GD CDTC, đặc biệt tại các vùng sâu, vùng xa khi mà các cơ hội GD CDTC còn hạn chế.

c) Cách tiếp cận dựa vào thể thao và nghệ thuật

Thể thao có thể được xem là phương tiện hữu ích để GD các giá trị của CDTC về công bằng, sức chịu đựng, đa văn hóa và quyền con người..., cũng như tăng cường các giá trị và mục tiêu về hợp tác... Vì vậy, thể thao góp phần kết dính xã hội qua hiểu biết và tôn trọng lẫn nhau.

Các sự kiện thể thao như Olympic quốc tế giúp vượt qua sự khác biệt về chính trị, kinh tế - xã hội, văn hóa, sắc tộc của địa phương và quốc gia để đoàn kết thế giới với nhau qua các cuộc thi thể thao theo các chuẩn mực quốc tế. Từ năm 2005, Ủy ban Olympic Quốc tế có sáng kiến áp dụng Chương trình GD Giá trị Olympic để qua đó sử dụng thể thao nhằm GD giá trị toàn cầu thông qua các lĩnh vực thi đấu, trên lớp học và trong cuộc sống.

Chương trình trên đã đào tạo hơn 300 nhân viên tại 45 quốc gia về GD giá trị toàn cầu, như: cân bằng giới, cách sống khỏe mạnh, khoa học, xây dựng khả năng và phát triển cộng đồng... Thông qua sử dụng các phương pháp linh hoạt, đa dạng các cách tiếp cận đa văn hóa và diễn đàn học tập tương tác. Chương trình này đã đem lại kết quả đáng khích lệ trong việc dạy các giá trị sống

và phát triển các kĩ năng trách nhiệm xã hội tích cực cho người dân. Tương tự, nghệ thuật và âm nhạc cũng đang được sử dụng để khuyến khích người dân tự bộc lộ tình cảm và trao đổi với các văn hóa khác, vì vậy thiết lập được tình cảm chung phụ thuộc lẫn nhau.

d) Cách tiếp cận dựa vào cộng đồng

Môi trường GD tích cực giúp kết nối các cộng địa phương, quốc gia và toàn cầu với nhau, nên tạo cơ hội thuận lợi giúp người học nâng cao các kinh nghiệm sống thực tế thông qua các hoạt động dựa vào cộng đồng, các chương trình trao đổi sinh viên quốc tế, học ngoại ngữ... cũng được xem là cách GD CDTC hữu ích.

Ví dụ, Phong trào "Handprint" tại Ấn Độ được phát động để khuyến khích, đánh giá và phân tích các hoạt động tích cực của người dân tác động đến 03 lĩnh vực bền vững về môi trường, xã hội và kinh tế. Phong trào này đã và đang đem lại nhiều đóng góp quan trọng cho phát triển GD CDTC tại Ấn Độ [5]. Đây được xem là cách tiếp cận đổi mới để giúp giới trẻ nhận thức được về tác hại nguy hiểm bởi hành động của con người và cần có các hoạt động tích cực để thay đổi phát triển môi trường bền vững.

e) Phát huy sáng kiến của giới trẻ

Vai trò của giới trẻ như người sử dụng (người học), ủng hộ, nhà GD và lãnh đạo đóng vai trò quan trọng trong phát triển GD CDTC tại nhiều quốc gia trên thế giới.

Có rất nhiều ví dụ về giới trẻ đóng vai trò tích cực trong việc khuyến khích tăng cường các giá trị của CDTC và dẫn dắt các chương trình nghị sự quan trọng về GD CDTC. Ví dụ, trong Diễn đàn của UNESCO về GD CDTC năm 2013 có đến hơn 20 đoàn đại biểu thanh niên tham dự và những nhà lãnh đạo trẻ này đại diện cho các nền văn hóa, trình độ học thuật, nguồn gốc dân tộc và chính trị khác nhau. Họ đã nói lên tiếng nói đại diện của mình cũng như các hoạt động và nỗ lực để thúc đẩy và thực hiện GD CDTC, chủ yếu thông qua các hoạt động sau:

- Tạo điều kiện thuận lợi cho việc tham vấn giữa thanh niên của các quốc gia khác nhau để thúc đẩy GD CDTC.
- Thiết lập các ưu tiên và chiến lược thực hiện GD CDTC tại từng quốc gia và xuyên quốc gia.
- Huy động tầng lớp thanh niên và chính quyền các quốc gia cam kết ủng hộ và hỗ trợ cho phát triển GD CDTC...

4. Kết luận

Trên đây chúng tôi đã phân tích đặc trưng của CDTC

và một số cách tiếp cận để GD CDTC trong bối cảnh cụ thể, như: tích hợp nội dung của GD CDTC vào các chương trình GD, môn học hiện hành; thiết lập diễn đàn trực tuyến để chia sẻ kiến thức, kinh nghiệm và nâng cao năng lực GD CDTC; phát triển GD CDTC thông qua các sự kiện thể thao, nghệ thuật, âm nhạc quốc tế, dựa vào cộng đồng và phát huy vai trò lãnh đạo của các tầng lớp thanh niên...

Để có thể phát triển GD CDTC trong từng bối cảnh cụ thể cần các giải pháp khác nhau cho phù hợp, nhưng nhìn chung đều cần nâng cao năng lực cho các nhà GD, nhà giáo liên quan, thông qua một số cách sau: Thiết kế và vận hành các khóa đào tạo, bồi dưỡng từ xa; Các chương trình trao đổi nhà giáo quốc tế; Thiết lập mạng lưới quốc tế để trao đổi, chia sẻ kiến thức, kĩ năng và thực tiễn về GD CDTC... Đây được xem là nguồn tư liệu hữu ích cho các nhà hoạch định chính sách, các nhà GD, tổ chức xã hội và người dân có quan tâm đến phát triển GD CDTC trong thế kỉ XXI.

TÀI LIỆU THAM KHẢO

- [1]. UNESCO, (2013), *Global Citizenship Education: An emerging perspective*, Outcome document of the Technical Consultation on Global Citizenship Education. Paris, UNESCO.
- [2]. Guo, L., "Preparing Teachers to Educate for 21st Century Global Citizenship: Envisioning and Enacting", *Journal of Global Citizenship & Equity Education*, Vol. 4 Num. 1-2014.
- [3]. Evans, M., Ingram, L., MacDonald, A. và Weber, N.,(2009), "Mapping the 'global dimension' of citizenship education in Canada: The complex interplay of theory, practice, and context", *Citizenship, Teaching and Learning*, Vol. 5, No. 2, pp. 16-34.
- [4]. Eom, J., *Implementation of GCE in the formal education system - Challenges and opportunities, presentation at the UNESCO Forum on Global Citizenship Education*, Bangkok, Thailand, December, 2013.
- [5]. Sarabhai, K. V., *Handprint. Joining Forces for the Future: Innovative practices in education for sustainable development and Global Citizenship Education*. Case shared at the UNESCO Forum on Global Citizenship Education, Bangkok, Thailand, December, 2013.

GLOBAL CITIZENSHIP EDUCATION

Nguyen Tien Hung
The Vietnam Institute of Educational Sciences
Email: hunga60@gmail.com

Abstract: *The paper addresses global citizenship education and its main approaches. According to the author, global citizenship education aims to develop interrelated awareness in a global community. In fact, global citizenship education has become a compulsory trend in the world, played an important role in preparing learners with competencies to face dynamic world and interdependence in XXI century.*

Keywords: *Education; global citizen; global citizenship education.*